

«Друга слов'янська мова (словацька)» в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара: історія, сьогодення, перспективи

Ірина Шпілько

Кафедра загального та слов'янського мовознавства, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
iryna-shpitko@ukr.net

У Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара викладання слов'янських мов має тривалу історію. Українська й російська мови беруть свій початок з 1918 року одночасно з відкриттям університету. З 1971 року викладачі кафедри загального та слов'янського мовознавства, яку очолював професор В.М. Туркін, започаткували викладання практичних курсів польської, сербохорватської (згодом сербської) й чеської мов. Факультативне вивчення західно- та південнослов'янських мов з часом змінилося в обов'язкове, у навчальних планах початку 90-х років XX століття з'явився обов'язковий курс «Друга слов'янська мова». З другої половини 90-х років почалося викладання болгарської та словацької мов. Закономірним явищем стало відкриття Центру слов'янських мов у стінах Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, метою якого є популяризація сучасних слов'янських мов серед студентської молоді та поглиблене вивчення їх в проєкції на духовну культуру слов'ян. Гаслом цього центру є слова відомого словацького поета й діяча Яна Коллара: «Slávme slávne slávu Slávov slávnych!».

Дисципліну «Друга слов'янська мова (словацька)» вивчають здобувачі освіти за першим (бакалаврським) рівнем освітньої програми «Українська мова та література». Останні роки загальний обсяг навчальної дисципліни становить 150 годин, з яких 64 години відводиться на аудиторне вивчення, а 86 годин – на самостійну роботу студентів.

Мета курсу «Друга слов'янська мова (словацька)» – розширити славістичну підготовку студентів-філологів, збагатити уявлення їх про спорідненість слов'янських мов і своєрідність лінгвальних систем української та словацької мов.

Завдання навчальної дисципліни:

- подати відомості про Словацьку Республіку, історію її формування;
- показати особливості фонетичної й графічної систем словацької мови, її орфографічні норми;
- познайомити з найбільш значимими в комунікативному відношенні лексичними й фразеологічними одиницями словацької мови;
- представити граматичні особливості словацької мови в порівнянні з українською.

Студенти, які завершують вивчення даної дисципліни, повинні *знати й уміти*:

- лексичний мінімум словацької мови;
- систему словозміни самостійних частин мови;
- специфіку побудови синтаксичних конструкцій;
- вільно читати словацькою мовою;
- оформлювати текст словацькою мовою відповідно до її графіки й орфографії;
- розуміти тексти фахової й художньої літератури;
- перекладати зі словацької мови на українську;
- сприймати усне словацьке мовлення й самостійно формувати прості фрази.

Наш досвід викладання словацької мови засвідчує, що досягти таких результатів за один семестр не просто, але можливо.

Викладання словацької мови в ДНУ пройшло непростий шлях: від часів відсутності будь-якої навчальної літератури в Науковій бібліотеці ДНУ та незначної кількості підручників у бібліотеках міста до періоду вільного доступу до навчальних матеріалів різного типу.

Перший в Україні підручник словацької мови – це видання С. Пахомової та Я. Джоганика (Пахомова – Джоганик, 2008), яке в достатній кількості наявне в Науковій бібліотеці ДНУ та на кафедрі загального та слов'янського мовознавства, що забезпечує викладання словацької мови. Згаданий підручник розрахований на 35 тижнів навчання, тому студенти ДНУ, маючи 16 тижнів на вивчення курсу, не в змозі опанувати всі запропоновані теми протягом одного семестру. У цьому підручнику базовий курс словацької мови викладено в контрастивному аспекті, у зіставленні словацької мови з українською. Проте в процесі викладання словацької мови як другої слов'янської не вистачало матеріалів, які б сприяли формуванню навичок іншомовного спілкування. Цю прогалину заповнили підручник «Křížom krážom. Slovenčina A1» з аудіозаписами та збірник вправ і завдань «Křížom krážom. Slovenčina A1+A2. Cvičebnica», видані колективом авторів Центру словацької мови як іноземної та розміщені на офіційній сторінці філософського факультету Університету Коменського в Братиславі. Словацькі видання створені на основі комунікативного методу вивчення мов, одного з провідних методів сучасної лінгводидактики. У підручнику «Křížom krážom» подано для вивчення, засвоєння й обговорення конкретні теми, проблеми й події, властиві повсякденному життю сучасної людини. Велика кількість різноманітних діалогів, вправ уможливорює здійснювати спілкування зразками діалогів, а також лексикою та граматичними реченнями-моделями.

З часом вийшли навчальні матеріали (підручники, веб-ресурси, відеодіалоги), які з'явилися у вільному доступі на сайті Інформаційного центру міграції¹: slovake.eu, e-slovak, Učíme (sa) slovenčinu, Slovenčina pre azylantov a žiadateľov o azyl. До цього переліку варто додати й нову освітню платформу Slovenčina v pohode (<https://www.ff.unipo.sk/slovencina/>), розроблену викладачами й науковцями Інституту словакістики та медіальних студій філософського факультету Пряшівського університету в Пряшеві. Ці вагомні навчальні матеріали є важливими й корисними як для індивідуального опанування словацькою мовою, так і в навчальній аудиторії у вищій школі.

Незважаючи на достатній рівень навчальних матеріалів у процесі викладання словацької мови як другої слов'янської в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара виявилася низка проблем. По-перше, невелика кількість аудиторних годин, визначена навчальним планом, ускладнює процес вивчення й засвоєння мови. У зв'язку із цим надзвичайна відповідальність лягає на викладача, який має стисло, але вичерпно подати навчальний матеріал у обмежений термін. По-друге, відсутність у студентів попередніх знань про слов'ян і слов'янський світ узагалі. Так, у попередні роки курсу «Друга слов'янська мова» завжди передувала дисципліна «Вступ до слов'янської філології», на якій студенти знайомилися з історією виникнення й розвитку сучасних слов'янських народів і мов, основними фонетичними, лексичними, морфологічними, синтаксичними особливості сучасних слов'янських мов тощо. До вивчення другої слов'янської мови студент був підготовлений, оскільки володів знаннями про давні й сучасні слов'янські держави, історію формування слов'янських

¹ Доступний в Інтернеті: <<https://www.mic.iom.sk/sk/socialne-veci/vzdelavanie/483-dostupne-bezplatne-moznosti-studia-slovenskeho-jazyka.html>> [Cit. 2023-31-10.]

мов, зв'язки між слов'янськими народами упродовж багатьох століть, що виявилися в мовних особливостях. Проте курс «Вступ до слов'янської філології», який розпочинав славістичну підготовку студентів (перший семестр на першому курсі), з 2019 року був вилучений з навчальних планів ДНУ у зв'язку із скороченням тижневого навантаження здобувачів освіти за першим (бакалаврським) рівнем. Отже, викладачеві на початку курсу «Друга слов'янська мова (словацька)» потрібен час на ознайомлення студентів з вище зазначеними питаннями, з окресленням місця словацької мови в групі слов'янських мов тощо. Третя проблема, яка пов'язана з незадовільною матеріально-технічною базою університету, відсутністю інтернету в навчальних аудиторіях тощо, вирішилася з переходом нашого університету, як і всіх навчальних закладів України, на онлайн-навчання, що розпочалося в 2019 року і було спричинене пандемією Covid-19. У процесі викладання словацької мови в умовах дистанційної форми навчання безмежними стали можливості використання різних навчальних і додаткових матеріалів з Інтернет-простору. Для будь-якої теми викладач отримав можливість добирати потрібний матеріал, який у достатній кількості можна знайти, наприклад, на каналі YouTube. Ціла низка різноманітних коротких відеороликів за кілька років дистанційного навчання стала невід'ємною складовою занять: «Univerzita Komenského v Bratislave», «Internáty Univerzity Komenského v Bratislave», «História Bratislavy», «Bryndzové halušky s cibul'kou a slaninou», «Domáca parená knedľa», «Večera v reštaurácii», «Slovenský raj: Suchá Belá, Tomašovský výhľad», «Najkrajšie hrady a zámky na Slovensku» «Prišla jeseň – ročné obdobie» тощо. Аутентичні відеоматеріали є завершеними сюжетами, тривалість яких в основному не перевищує 4-8 хвилин, логічно вписуються в тематику дисципліни та є виразним, яскравим, живим доповненням до виучуваних тем підручника. Здобувачі освіти під час перегляду відеороликів мають змогу чути словацьку мову від її носіїв, що дає можливість наблизити власну вимову до вимови носіїв словацької мови. Відео із субтитрами є для студентів-початківців особливо корисними.

Не менш важливими в процесі вивчення словацької мови є текстові дані з веб-сторінок Інтернету, які викладач може використовувати для опанування тієї чи тієї теми. Так, наприклад, вивчаючи тему «Наказовий спосіб дієслів», ми пропонуємо студентам познайомитися на одному із сайтів з *10 spôsobmi, ako byť v živote šťastnejší: 1) buďte vdaní, 2) venujte sa fyzickej aktivite, 3) skúste byť zdravšie* тощо². На занятті студенти читають ці поради, перекладають їх та мають виконати такі завдання: 1) визначити / виписати дієслово у формі наказового способу; 2) встановити інфінітив дієслова, його клас і тип; 3) пояснити особливості творення кожної форми. Отже, у ході такої роботи відбувається «занурення» у виучувану мову, відточуються навички читання словацькою мовою, відбувається знайомство з новою лексикою, новими граматичними формами.

У процесі навчання словацькій мові як другої слов'янської намагаємося формувати в студентів усвідомлення нерозривної єдності мови й культури народу, який говорить цією мовою, тому пропонуємо студентам перелік тем для презентацій, як от: 1. *Slovensko – krajina pod Tatrami*, 2. *Bratislavské dominanty*, 3. *Bratislavské paláce*, 4. *Hrady a zámky na Slovensku*, 5. *Košice a Dóm sv. Alžbety*, 6. *Národný park Slovenský raj*, 7. *Vysoké Tatry*, 8. *Vianoce na Slovensku*, 9. *Slovenská národná kuchyňa*, 10. *Slovenské ľudové a súčasné piesne* тощо. Така робота передбачає активну мисленнєву діяльність, уміння вилучити з різних джерел інформації потрібний матеріал, опрацювати його, зрештою підготувати презентацію, цікаву, чітку, вичерпну, з граматично й стилістично правильно оформленим текстовим матеріалом.

² Доступний в Інтернеті: <<https://gymbeam.sk/blog/10-sposobov-ako-byt-v-zivote-statnejši/>> [Cit. 2023-31-10.]

Проте соціально-політична ситуація, яка останнім часом склалася в Україні, вплинула на організацію освітнього процесу. Від початку 2022 року навчання відбувається в умовах воєнного стану, періодичних обстрілів інфраструктури нашого міста й області, блекаутів, частих сигналів повітряної тривоги. Усе це змусило внести зміни в організацію освітнього процесу загалом і викладання словацької мови зокрема, з-поміж яких є: гнучкість у плануванні та модифікації навчальної діяльності; зменшення обсягів матеріалу; мінімалізація домашнього завдання; можливість вибору виконання різних видів завдань і різних форм його здачі тощо. Скажімо, дієвим і результативним у навчальному процесі в нинішніх, непростих, умовах, на наш погляд, є робота здобувачів освіти з таблицями граматичних форм тієї чи тієї частини мови, так би мовити «словацька мова в таблицях». Викладач від самого початку курсу пропонує студентам користуватися граматичними таблицями, учить «читати» їх, тобто розуміти поданий у стислій формі матеріал, хоча мотивований студент може й самостійно розібратися з алгоритмом утворення будь-яких граматичних форм. Наприклад, одна з граматичних таблиць – творення форм наказового способу.

Infinitív	Prézent 3. os. pl.	Imperatív		
		2. os. sg.	1. os. pl.	2. os. pl.
robiť čítať	rob-(ia) čítaj-(ú)	rob! čítaj!	rob+me čítaj+me	rob+te čítaj+te
vziať	vezm-(ú)	vezm+i!	vezmi+me	vezmi+te
*sedieť	sed-(ia)	sed'!	sed'+me	sed'+te
vypíť	vypij-(ú)	vypi!	vypi+me	vypi+te

*sedieť – основи на [d', t', l', ň]

Таблиця 1 Imperatív (rozkazovací spôsob) / Наказовий спосіб

Отже, викладання другої слов'янської мови (словацької) в ДНУ відбувається за будь-яких умов. Вивчення спорідненої мови базується на основі комбінації різних методів (контрастивного, граматико-перекладного, комунікативного тощо). Порівняльна інтерпретація граматичних категорій дозволяє досягти високої ефективності засвоєння граматики та лексики, що є одним з основних завдань дисципліни «Друга слов'янська мова (словацька)». Комунікативний підхід вивчення сприяє оволодінню навичками розмовної мови та сприйняттям її на слух. З переходом на дистанційну форму навчання зросли можливості використання аутентичного матеріалу, що дозволяє занурити здобувача освіти у виучувану мову, її світ, культуру й традиції народу; освітній процес став більш цікавим, творчим і мотиваційним.

У Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара помітними й чітко окресленими є перспективи викладання словацької мови, адже у 2023 році на факультеті української й іноземної філології та мистецтвознавства було відкрито нову освітню програму «Польська мова та література», у межах якої наявна освітня компонента «Друга слов'янська мова з практикою перекладу (словацька)».

Література:

Пахомова, С. – Джоганик, Я (2008): *Словацька мова*. Ужгород: Графіка.